Аргарне право

УДК 349.42

Зубко Єлизавета Олегівна
студентка
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Зубко Елизавета Олеговна
студентка
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого
Zubko Elizaveta
Student of the
Yaroslav Mydriy National Law University

Йорохова Регіна Зосимівна
студентка
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Ёрохова Регина Зосимовна
студентка
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого
Iorokhova Regina
Student of the
Yaroslav Mydriy National Law University

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ТА ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО СТАТУСА ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ И ЛИЧНЫХ КРЕСТЬЯНСКИХ ХОЗЯЙСТВ

COMPARATIVE CHARACTERISTIC OF THE LEGAL STATUS OF FARMS AND PERSONAL PEASANT FARMS

Анотація. *У даній статті розглянуті основні характеристики фермерського та особистого селянського господарства методом їх зіставлення між собою.*

Авторами показано, що сімейні фермерські господарства відрізняються високою життєздатністю по відношенню до змін в технологіях, економічних і соціальних умовах. Культурна прихильність до фермерства та землеробства, особливо у господарств, що знаходяться в сімейній власності протягом тривалого часу, також є вагомим фактором. Разом з цим, діяльність фермерських господарств є більш регламентованою з правової точки зору, державна підтримка надається таким суб'єктам на вигідних умовах, а коло її способів є більш широким порівняно з формами державної підтримки особистого селянського господарства. В першу чергу це пов'язано з тим, що фермерські господарства є товаровиробниками, займаються підприємницькою діяльністю та їх продукція орієнтована на продаж.

Особисті селянські господарства є найбільш численною організаційною формою господарювання населення і протягом багатьох десятиліть являються додатковим (а подекуди і єдиним) джерелом існування сільських жителів, чисельність яких в Україні досягає 30% від загальної кількості мешканців країни. Особисте селянське господарство як первинна форма організації виробництва сільськогосподарської продукції особистою працею членів сільської сім'ї і як форма її реалізації забезпечує повне задоволення матеріальних, житлових, культурно-побутових потреб громадян.

Детально описані ключові особливості вищенаведених понять, в результаті чого отримані матеріали порівняльного аналізу, які дають змогу чітко розмежовувати відповідні категорії та визначити пріоритетну для особи діяльність в разі створення фермерського чи особистого селянського господарства.

Ключові слова: *фермерське господарство, особисте селянське господарство, господарська діяльність, сільськогосподарська продукція, земельна ділянка, сімейно-родинні відносини.*

Аннотация. *В данной статье рассмотрены основные характеристики фермерского и личного крестьянского хозяйства методом их сопоставления между собой.*

Авторами показано, что семейные фермерские хозяйства отличаются высокой жизнеспособностью по отношению к изменениям в технологиях, экономических и социальных условиях. Культурная привязанность к фермерству и земледелию, особенно у хозяйств, находящихся в семейной собственности в течение длительного времени, также является весомым фактором. Вместе с тем, деятельность фермерских хозяйств является более регламентированной с правовой точки зрения, государственная поддержка предоставляется таким субъектам на выгодных условиях, а круг её способов есть более широким по сравнению с формами государственной поддержки личного крестьянского хозяйства. В первую очередь это связано с тем, что фермерские хозяйства является товаропроизводителями, занимающимися предпринимательской деятельностью и их продукция ориентирована на продажу.

Личные крестьянские хозяйства является наиболее многочисленной организационной формой хозяйствования населения и в течение многих десятилетий являются дополнительным (а иногда и единственным) источником существования сельских жителей, численность которых в Украине достигает 30% от общего количества жителей страны. Личное крестьянское хозяйство как первичная форма организации производства сельскохозяйственной продукции личным трудом членов сельской семьи и как форма её реализации обеспечивает полное удовлетворение материальных, жилищных, культурно-бытовых потребностей граждан.

Подробно описаны ключевые особенности вышеприведенных понятий, в результате чего получены материалы сравнительного анализа, которые позволяют чётко разграничивать соответствующие категории и определить приоритетную для лица деятельность в случае создания фермерского или личного крестьянского хозяйства.

Ключевые слова: *фермерское хозяйство, личное крестьянское хозяйство, хозяйственная деятельность, сельскохозяйственная продукция, земельный участок, семейно-родственные отношения.*

Summary. *The main features of farming and personal peasant farming were considered by authors of this article by comparing them.*

The authors showed that family farms are highly viable in relation to changes in technology, economic and social conditions. Cultural attachment to farming and agriculture, especially for family which owned farms for a long time, is also a substantive factor. Nevertheless, from a legal point of view the activities of farms are more regulated and the Government provide support to such entitles on favourable terms. Besides the ways of this support to farms are broader than to personal peasant farming. First of all, this is due to the fact that farms are commodity producers which are engaged in entrepreneurial activities and their products are oriented towards the sale.

Personal peasant farms are the most numerous organizational form of housekeeping. It has been an additional or the only livelihood of rural population for many decades. In Ukraine the number of rural inhabitants reaches 30% of the total population of the country.

Personal peasant farming as the primary form of organizing the production of agricultural products by the personal labour of members of the rural family and as a form of its implementation catered to material, housing, welfare and recreation needs needs of citizens.

The authors of this article described in details the key features of the above concepts. As a result the authors received comparative analysis materials which

permits them to distinguish between the corresponding categories and determine the priority activity for a person in case of creating a farm or a personal peasant farm.

Key words: *a farming, a personal peasant farming, an economic activity, agricultural products, a parcel of land, family relationship.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах значну роль у виробництві аграрної продукції в Україні відіграють фермерські господарства та особисті селянські господарства населення. Зважаючи на те, що в Україні прийнято ряд змін до законодавства, зокрема зміни до Закону України «Про фермерське господарство» та Закону України «Про особисте селянське господарство», виникає ряд важливих питань, що потребують детального вивчення. Тому важливо провести аналіз положень щодо створення та діяльності фермерського господарства та особистого селянського господарства, а відтак, провести дослідження щодо розмежування даних організаційних форм сільськогосподарської діяльності.

Відмежування фермерських господарств від особистих селянських господарств, їх порівняння та зіставлення має значення в аспекті повноцінного розуміння вищенаведених понять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження правового статусу фермерського господарства здійснювали: В. Н. Жушман, П. Ф. Кулинич, О. О. Погрібний, Н. І. Титова, Т. П. Проценко, В. І. Семчик та інші вчені-правники.

Функціонуванню особистих селянських господарств присвячено праці Л. Балаша, В. Збарського, Л. Мельника, В. Месель-Веселяка, О. Онищенко, І. Свиноуса та багатьох інших відомих в юридичній сфері вчених.

Проте особливості утворення та функціонування фермерського господарства та особистого селянського господарства за сучасних умов набули дещо інших аспектів і вимагають нових підходів та досліджень.

Незважаючи на велику кількість публікацій, присвячених дослідженню різних аспектів як фермерських господарств, так і особистих селянських господарств, їх поглиблене вивчення після внесення змін до законодавства шляхом зіставлення не проводилося, що зумовило необхідність подальших наукових пошуків у цій галузі та потребу в проведенні даного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є порівняльний аналіз правового статусу фермерського господарства та особистого селянського господарства, враховуючи останні законодавчі зміни.

Вважаємо за необхідне відмежувати дані поняття за для підвищення правосвідомості в суспільстві та полегшення вибору особам при вирішенні ними питань щодо створення фермерського чи особистого селянського господарства.

Виклад основного матеріалу. Базовими нормативними актами, що встановлюють статус і регулюють діяльність фермерських господарств та особистих селянських господарств є Цивільний кодекс України, Земельний кодекс України, а також спеціальні акти законодавства - Закон України «Про фермерське господарство», останні зміни до якого вносилися у 2018 році, та Закон України «Про особисте селянське господарство», який зазнавав змін у 2015 році. Діяльність фермерського господарства також регулюється Господарським кодексом України, на відміну від особистого селянського господарства, яке не є предметом правового регулювання господарського права.

Згідно Закону України фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти

товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону [ст. 1, 2].

Особисте селянське господарство - це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму [ст. 1, 3]. У різні періоди існування України результати діяльності особистих селянських господарств, які є найбільш численною формою господарств населення істотно впливали не лише на обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, а й були одним з основних джерел існування їхніх членів. Так, протягом останніх двадцяти чотирьох років існування в України цією формою господарювання вироблялося від 29,6% у 1990 р. і до 45% у 2014 р. валового виробництва продукції сільського господарства.

Фермерське господарство створюється громадянами, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією. Метою діяльності фермерського господарства є отримання прибутку, що підкреслює підприємницький характер його діяльності. На відміну від фермерського господарства особисте селянське господарство ведеться з метою задоволення власних потреб сім'ї в продовольстві, а товарний характер має лише частина виробленої ними продукції у вигляді реалізації надлишків. Однак і в цьому випадку отримані

доходи спрямовуються не на комерційні цілі, а на особисте (сімейне) споживання [5].

Фермерське господарство є юридичною особою із притаманними їй ознаками - наявність майна, самостійність діяльності, ведення бухгалтерського обліку і подання звітності, печатку із своїм найменуванням і адресою, необхідність відкриття поточних та вкладних (депозитних) рахунків в установах банків, право розпоряджатися власними коштами. Фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується на основі діяльності фізичної особи - підприємця і має статус сімейного фермерського господарства, за умови використання праці членів такого господарства, якими є виключно фізична особа - підприємець та члени її сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України. На відміну від фермерського господарства особисте селянське не є юридичною особою і не може застосовувати працю найманих осіб за контрактом чи договором. Особисте селянське господарство слід розглядати як форму сільськогосподарського виробництва аграрної продукції і отримання додаткового прибутку на основі приватної власності, де задовольняються інтереси громадян, які ведуть таке господарство.

Фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону. До засновників особистого селянського господарства законодавство висуває аналогічні вимоги з уточненням, що члени однієї сім'ї мають спільно проживати і вести таке господарство.

Державна реєстрація фермерського господарства як юридична особа або фізична особа – підприємець є обов'язковою та проводиться у виконавчому комітеті міської, районної у місті ради або в районній, районних адміністраціях за місцезнаходженням земельної ділянки або місцем проживання його голови. У свою чергу, особисте селянське господарство не потребує реєстрації, а підлягає обліку, який здійснюють

сільські, селищні, міські ради - за місцем розташування земельної ділянки в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади з питань статистики.

Фермерське господарство зі статусом юридичної особи діє на основі статуту у якому зазначаються найменування господарства, його місцезнаходження, адреса, предмет і мета діяльності, порядок формування майна (складеного капіталу), органи управління, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до господарства та виходу з нього та інші положення, що не суперечать законодавству України. Установчим документом фермерського господарства, яке створюється без статусу юридичної особи, є договір (декларація) про створення фермерського господарства. Щодо особистих селянських господарств, то Закон не передбачає наявність установчого документа, проте облік особистих селянських господарств здійснюється за такими формами первинної облікової документації: формою № 1 «Облікова картка об'єкта погосподарського обліку» та формою № 3 «Список осіб, яким надані земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства із земель міських поселень», які затверджуються Державною службою статистики України.

Для здійснення господарської діяльності громадянам - засновникам фермерського господарства надаються земельні ділянки. Лише після одержання державного акта на право власності на земельну ділянку або укладання договору оренди земельної ділянки та його державної реєстрації засновники фермерського господарства можуть подавати документи для державної реєстрації. Для отримання (придбання) у власність або в оренду земельної ділянки державної власності з метою ведення фермерського господарства громадяни звертаються до відповідної районної державної адміністрації. Для отримання у власність або в оренду земельної ділянки із земель комунальної власності з аналогічною метою громадяни звертаються

до місцевої ради. Землі фермерського господарства, можуть складатися із: земельної ділянки, що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі, мінімальний розмір яких законом не встановлено; земельної ділянки, що використовується фермерським господарством на умовах оренди, мінімальний розмір якої законом не обмежується; земельних ділянок, що належать громадянам – членам фермерського господарства на праві приватної власності. Згідно п. 13 Перехідних положень Земельного кодексу України від 25.10.2001 р. на період до 1 січня 2015 року встановлений максимальний розмір земельних ділянок які громадяни і юридичні особи можуть набувати право власності на землі сільськогосподарського призначення загальною площею до 100 гектарів. Ця площа може бути збільшена у разі успадкування земельних ділянок за законом. Права володіння та користування земельними ділянками, які знаходяться у власності членів фермерського господарства, здійснює фермерське господарство.

Особистому селянському господарству можуть належати земельні ділянки не більше 2 га, передані фізичним особам у власність або оренду чи придбані на підставі цивільно-правових угод. Розмір земельної ділянки особистого селянського господарства може бути збільшено у разі виділення в натурі (на місцевості) земельної частки (паю) та її спадкування членами такого господарства. Земельні ділянки особистого селянського господарства можуть бути власністю однієї особи, спільною сумісною власністю подружжя та спільною частковою власністю членів господарства. Правовий режим земель особистих селянських господарств є більш універсальним. Такі земельні ділянки можуть використовуватися для будь-якої сільськогосподарської діяльності, тоді як землі фермерського господарства в обов'язковому порядку мають використовуватися за цільовим призначенням. Особисте селянське господарство може набувати права власності на земельні ділянки на підставі: цивільно-правових угод;

безоплатної передачі із земель державної або комунальної власності; приватизації земельних ділянок, які раніше були надані його членам у користування; прийняття спадщини; виділення в натурі (на місцевості) належних членам господарства земельних часток (паїв).

Якщо громадяни України використовують земельні ділянки розміром понад 2,0 гектара і при цьому систематично реалізовують вироблену продукцію та продукти її переробки на ринках чи іншим юридичним і фізичним особам, то їхні дії містять ознаки підприємницької діяльності, і їм слід створювати фермерське господарство.

Фермерські господарства разом з іншими сільськогосподарськими товаровиробниками мають право створювати обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи, кооперативні банки, спілки, інші об'єднання, а також бути засновниками (учасниками) господарських товариств. Особистим селянським господарствам надається можливість тільки створювати сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи для надання послуг із заготівлі, зберігання, переробки та збуту сільськогосподарської продукції.

Також, не можна не брати до уваги того факту, що створення фермерського господарства дозволяє скористатись рядом переваг, передбачених законодавством для даного виду діяльності. Зокрема, для облаштування відокремленої садиби фермерському господарству надається, за рахунок бюджету, допомога на будівництво під'їзних шляхів до фермерського господарства, електро- і радіотелефонних мереж, газо- і водопостачальних систем тощо. Державна підтримка особистих селянських господарств більш слабка та проявляється в організації у сільській місцевості кредитних спілок, спільного використання технічних і транспортних засобів та соціально-побутового обслуговування, забезпечення кормами і молодняком худоби та птиці; у виділенні земельних ділянок єдиним масивом; в отриманні кредитів для будівництва житла,

господарських будівель і споруд, придбання сільськогосподарської техніки та обладнання тощо.

Висновки. Аналіз положень щодо створення та діяльності фермерського господарства та особистого селянського господарства надав можливість розмежувати дані категорії та прослідкувати їх принципові відмінності.

Головна відмінність між фермерським господарством та особистим селянським полягає в тому, що фермерське є формою аграрної підприємницької діяльності, тоді як особисте селянське - це особлива організація праці на селі з обов'язковим використанням земельної ділянки, яка не має на меті отримання прибутку. Їх основна ціль - це забезпечення власних потреб у продуктах харчування та праці на землі без створення юридичної особи.

Матеріали даного дослідження мають допомогти при вирішенні громадянами України питання щодо створення сімейно-родинного об'єднання, а саме фермерського господарства чи особистого селянського господарства.

Література

1. Господарський кодекс України : станом на 5 вересня 2019 року. Харків : Право, 2019. 204 с.
2. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 № 973-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст.363.
3. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15.05.2003 № 742-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 29. Ст.232.
4. Типы сельского хозяйства мира. URL: http://ekonomgeo.ru/Booc/book45.php.
5. Кропивко М. Особисті селянські господарства: феномен чи об'єктивні обставини? / Максим Кропивко. 2016. URL:

http://sophus.at.ua/ED_2016_1/2_kropivko_maksim-osobisti_seljanski_gospodarstva_.pdf.

6. Музиченко А. С. Особисті селянські господарства в системі суб'єктів аграрного ринку / А. С. Музиченко, Л. В. Булавка. URL: https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.1/179.pdf.
7. Годованюк А. І. Фермером може стати кожен? Про правові аспекти проблеми / А. І. Годованюк. 2012. URL:http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5083/Godovaniuk%20apdp67.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
8. Семейные фермерские хозяйства и роль гражданского общества. Материалы региональной конференции для Европы. URL: http://www.fao.org/docrep/meeting/030/mj624r.pdf.
9. Матеріали регіональної конференції Європи, присвяченої міжнародному року сімейних фермерських господарств у Європі і Центральній Азії. URL: http://www.fao.org/docrep/meeting/030/mj624r.pdf
10. Аграрне право : підручник / В.М. Корнієнко, Г.С. Корнієнко, І.М. Кульчій та ін.. ; за ред. А.М. Статівки. Харків : Право, 2018. 412 с.

References

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy : stanom na 5 veresnia 2019 roku. Kharkiv: Pravo, 2019. 204 s.
2. Pro fermerske hospodarstvo : Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 № 973-IV// Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2003. № 45. St.363.
3. Pro osobyste selianske hospodarstvo : Zakon Ukrainy vid 15.05.2003 № 742-IV // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2003. № 29. St.232.
4. Tipy selskogo khozyaystva mira. URL: http://ekonomgeo.ru/Booc/book45.php.

5. Kropyvko M. Osobysti selianski hospodarstva: fenomen chy obiektyvni obstavyny? / Maksym Kropyvko. 2016. URL: http://sophus.at.ua/ED_2016_1/2_kropivko_maksim-osobisti_seljanski_gospodarstva_.pdf.
6. Muzychenko A. S. Osobysti selianski hospodarstva v systemi subiektiv ahrarnoho rynku / A. S. Muzychenko, L. V. Bulavka. URL: https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.1/179.pdf
7. Hodovaniuk A. I. Fermerom mozhe staty kozhen? Pro pravovi aspekty problemy / A. I. Hodovaniuk. 2012. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5083/Godovaniuk%20appdp67.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
8. Semeynyye fermerskiye khozyaystva i rol grazhdanskogo obshchestva. Materialy regionalnoy konferentsii dlya Evropy. URL: http://www.fao.org/docrep/meeting/030/mj624r.pdf.
9. Materialy rehionalnoi konferentsii Yevropy, prysviachenoi mizhnarodnomu roku simeinykh fermerskykh hospodarstv u Yevropi i Tsentralnii Azii. URL: http://www.fao.org/docrep/meeting/030/mj624r.pdf
10. Ahrarne pravo : pidruchnyk / V.M. Korniienko, H.S. Korniienko, I.M. Kulchii ta in.. ; za red. A.M. Stativky. Kharkiv : Pravo, 2018. 412 s.